

Stefan Couperus, *De machinerie van de stad. Stadsbestuur als idee en praktijk, Nederland en Amsterdam 1900-1940* (Amsterdam: Aksant, 2009) 362 p.
ISBN 978-90-5260-337-7.

In een door Aksant (Amsterdam) fraai uitgegeven werk gaat Stefan Couperus dieper in op het spanningsveld tussen theorie en praktijk wat betreft het bestuur van steden tussen 1900 en 1940. De auteur ontloopt met zijn aanpak één van de doorgaans klassieke tekortkomingen in dit genre: hij stopt niet aan de (administratieve) gemeentegrens. Een lokale casus (Amsterdam) wordt immers gekoppeld aan de bestuurlijke opvattingen die in binnen- en buitenland gepropageerd werden. Daardoor staat een boeiende dialectiek tussen transnationale geschiedenis (ideeën) en stadsgeschiedenis (de lokaal bestuurlijke praxis) centraal (zie de theorievorming omtrent ‘glocalisation’ en ‘urban governance’). De mutaties in de gekozen periode (met de ingrijpende uitbouw van de gemeentelijke dienstverlening en dito interventie in het dagelijks leven) maken dit onderzoek des te relevanter. Gegevens werden gepuurd uit eigentijdse publicaties en archieffondsen, onder andere gesitueerd in het Nationaal Archief (Den Haag) en een aantal stads- en gemeentearchieven.

Het werk is opgedeeld in twee grote componenten. In het eerste onderdeel komt de ideeënuitswisseling over het staats- en stadsbestuur aan bod in de eerste decennia van de twintigste eeuw. Het gaat daarbij om opvattingen uit zowel Nederland (onder andere van juristen) als Duitsland en de Angelsaksische landen. Stefan Couperus illustreert enerzijds treffend hoe ‘on-Nederlandse’ ideeën doorgang vonden (zij het met een lokale toets), maar toont anderzijds aan dat het internationaal blikveld in bepaalde gevallen beperkt bleef. Hij stelt wel dat ‘... buitenlandse invloeden ... diep verankerd [waren] in de Nederlandse ideeën over het gemeentebestuur’ (p. 142). De focus ligt sterk op concepten uit Duitsland, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten, hoewel de auteur aangeeft dat ook andere landen in deze discussies niet geheel buitengesloten kunnen worden. De mogelijke impact van niet-westerse praktijken op de Nederlandse situatie (zie bijvoorbeeld de relevantie van de kolonies voor de professionalisering van de Amerikaanse en Britse bureaucratie) komt niet aan bod.

De relevantie van dergelijke concepten staat buiten kijf, vermits deze het ideologisch-normatief kader bepaalden van zowel de formele en informele overheidsstructuren als de bestuurlijke praktijken. Aan de hand van noties zoals transparantie, efficiëntie of de ‘wetenschappelijke bedrijfsorganisatie’ werd de organisatie van de stad door tijdgenoten in vraag gesteld en werden aanpassingen doorgevoerd (het concept efficiëntie diende bijvoorbeeld om bezuinigingen te realiseren). Het mag duidelijk zijn dat daardoor in dit boek een aantal cruciale spanningsvelden aan de orde worden gesteld, zoals de (vermeende) tegenstelling tussen wettelijke voorschriften en bestuurlijke praktijken, politiek en administratie en formeel en informeel bestuur.

De invloed van deze (transnationale) ideeën op de praktijk komt voornamelijk in de tweede component aan bod, via de casus Amsterdam. Daarbij wijst de auteur terecht op de kloof tussen het ‘wettelijke’ en het ‘werkelijke’ bestuurlijk systeem. Veel aandacht gaat eveneens naar de relatie tussen politiek en administratie, met een bijzondere focus op informele actoren en netwerken. Stefan Couperus schuift daarbij het polycentrisch karakter van het stadsbestuur naar voren, met allerhande processen van macht en tegenmacht, samenwerking en conflict. De casus van de directeurs van de Amsterdamse gemeentelijke diensten en gemeentebedrijven is in dit opzicht bijzonder illustratief. Deze nieuwe ‘bestuurlijke elite’ trachtte zijn positie uit te bouwen

door een beroep te doen op deskundigheid en continuïteit (tegenover de tijdelijkheid van het politieke personeel). Het brede tijdspectief laat toe bepaalde evoluties in de verf te zetten, zowel wat opvattingen als bestuurlijke organisatie betreft. Daar staat tegenover dat er geen volledig profiel geschetst wordt van deze belangrijke actoren (de directeurs worden slechts kort getypeerd) en dat er weinig wordt ingegaan op de (macht)relaties tussen ambtenaren en de politieke sfeer. In elk geval maakt Stefan Couperus duidelijk dat visies en conflicten het politieke personeel en de administratie verdeelden. In het laatste hoofdstuk gaat de auteur dieper in op deze 'multipolariteit' aan de hand van een aantal specifieke gevalstudies. Daarbij onderstreept hij het belang van de informele dimensie van het stadsbestuur, aan de hand van onderzoek naar 'schaduwparlementen' en de betrokkenheid van 'alle marktspelers' wat betreft bepaalde beleidsdomeinen. Tegelijk wordt de aanwending van macht en invloed door de betrokken personen, verenigingen en instellingen echter niet verder uitgediept. Die machtsrelaties zijn nochtans wezenlijk, net omdat de auteur tot de conclusie komt dat de bestuurlijke praktijk in Amsterdam de greep van verkozen politici op de 'stedelijke machinerie' (p. 264) illustreert.

Kort samengevat: deze goed gedocumenteerde studie werpt een interessant licht op een aantal essentiële en soms bijzonder actuele kwesties over het politieke systeem en het stadsbestuur. De aandacht voor de informele en ideologisch-normatieve componenten van deze problematiek enerzijds en de koppeling tussen lokale praktijk en transnationale ideeëngeschiedenis anderzijds zorgt voor een verfrissende benadering, die hopelijk stimulansen zal geven tot meer, al dan niet comparatief, onderzoek.

Joost Vaesen

Vrije Universiteit Brussel

Wiebe Arts, *'Het getij is verlopen, men verzet de bakens'. De verandering van de politieke cultuur in de gemeenteraden van Assen, Odoorn en Hoogeveen, 1910-1925*
Drentse Historische Reeks 14 (Assen: Van Gorcum, 2008) 152 p.
ISBN 978-90-232-4410-3.

De laatste decennia heeft het concept 'politieke cultuur' een sterke opgang gemaakt in de geschiedschrijving. Meestal bestuderen historici de vormelijke aspecten van het politieke gebeuren op het nationale niveau. Wiebe Arts concentreert zich echter op de lokale politiek. In zijn afstudeerscriptie onderzoekt hij de invloed van de democratisering van het kiesrecht op de politieke cultuur in de gemeenteraden van Assen, Odoorn en Hoogeveen. De invoering van het algemeen stemrecht voor mannen (1917) en vrouwen (1919) betekende een toename in aantal kiezers, vanaf dan afkomstig uit alle lagen van de Nederlandse bevolking. Samen met de toepassing van de evenredige vertegenwoordiging leidde deze verbreding van het electoraat tot de doorbraak van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij en de versteviging van de positie van de Assense en Odoornse confessionelen in de gemeenteraden, ten koste van de liberalen. De auteur onderzoekt welke invloed deze veranderende samenstellingen van de raden hadden op de stijl van overleg, de omgangsvormen tussen de raadsleden en de politisering van de gemeenteraden.

Het boek valt in twee chronologische delen uiteen, met de eerste kishervorming als cesuur. Beide delen hebben dezelfde overzichtelijke structuur. Eerst schetst de